

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Bublet

**Tidsskrift for
Historisk Forskning**

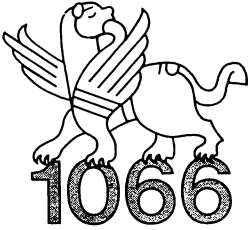
1066

17. Årgang

Nr. 1

2

Tidsskrift for Historisk Forskning

17. ARGANG NR. 2

APRIL 1987

Søren Meyer Hansen: KURANTBANKEN	s. 3
Steen M. Andersen: SPIONER MOD DANMARK	s. 22
SPECIALELISTE ALBORG	s. 26

Forsidebillede:

En tysk soldat på besøg hos en dansk familie er blevet fotograferet sammen med familiens børn. I krigens første år, hvor billedet stammer fra, var holdningen til besættelsesmagten ikke så skarp, som den senere blev.

Lokalhistorisk Arkiv for Ballerup Kommune.

Kurantbanken

Kurantbanken og det københavnske erhvervsliv ved midten af 1700-tallet, ved cand.mag. Søren Meyer Hansen. Artiklen er baseret på forfatterens speciale fra Københavns Universitet, 1986

I. Indledning

Den 29. oktober 1736 underskrev Christian VI oktroyen for Danmarks første bank, Den Kiøbenhavnske Assignation-, Vexel og Laanebank; almindeligvis kaldet Kurantbanken. Banken skaffede sig virkemidler ved at udstede sedler på kurantbeløb. I sin oktroy fik banken monopol på seddeludstedelse i Danmark-Norge. Medio marts 1737 foretog banken sine første udlån.

Kurantbanken var assignations-, veksel- og lånebank.

Disse tre hovedfunktioner vil blive forklaret senere i artiklen.

Kurantbanken blev først og fremmest oprettet af hensyn til storhandelen og industrien. For disse to erhvervs vedkommende var pengeøkonomien for alvor slået igennem. De havde imidlertid svært ved at skaffe den nødvendige kapital, idet de sjældent kunne stille sikkerhed i jord og fast ejendom. Banken skulle give storhandelen og industrien lettere adgang til kapital og kredit. Storhandel og industri var ved bankens oprettelse primært lokaliseret i København. Derfor blev banken placeret i København, nærmere bestemt ved Børsen.

I denne artikel vil jeg belyse forholdet mellem Kurant-

banken og det københavnske erhvervsliv i perioden 1736-56. Jeg vil især fokusere på handelskompagnerne, storkøbmændene og fabrikanternes benyttelse af bankens tre hovedfunktioner. Forholdet mellem banken og erhvervslivet er ikke tidligere blevet belyst. Erik Rasmussen har behandlet henholdsvis "Kurantbankens oprettelse" (Hist.Tidsskr. 1950-52) og "Kurantbankens forhold til staten 1737-73" (1955). I begge tilfælde er der primært blevet fokuseret på de politiske aspekter ved bankens oprettelse og virksomhed.

Den historiske faglitteratur giver kun sparsomme og spredte oplysninger om erhvervslivets finansieringsforhold i Danmark i 1700-tallet. Materialesituationen er den væsentligste forklaring herpå. Denne forklaring gælder dog ikke for Kurantbankens vedkommende. Bankens arkiv er nemlig ret velbevaret, og bankregnskaberne giver meget værdifulde oplysninger om erhvervenes finansieringsmuligheder gennem banken.

II. Kurantbankens oprettelse og ledelse

Kurantbanken var udformet som et aktieselskab. Aktieselskabsformen var hensigtsmæssig, dels fordi det var muligt at skaffe en startkapital ved aktiesalg, dels fordi denne selskabsform muliggjorde en spredning af risikoen mellem investorerne/aktionærerne. Med aktieselskabsformen ønskede man endvidere at understrege, at banken skulle være et selvstændigt selskab. Kurantbanken fik dog kun lov til at eksistere som privat aktieselskab frem til 1773, hvor den blev overtaget af staten. Bankens udlån til staten steg markant i perioden 1758-73. I takt hermed blev det statslige engagement stadig større. Bankens oprindelige formål, nemlig at finansiere erhvervslivet, blev dermed trængt i baggrunden.

Initiativet til Kurantbankens oprettelse blev taget af det nyoprettede Kommercekollegium. Banken skal opfattes som et led i tidens merkantilistiske erhvervspolitik. Banken blev dog til i et samarbejde med det københavnske erhvervsliv, repræsenteret ved storkøbmændene. Et samarbejde som byggede på et interessesfællesskab. Kommercekollegiet ønskede øget vækst og velstand ved at bedre

erhvervenes adgang til kapital og kredit. En sådan politik havde erhvervslivets fulde støtte.

Interessefællesskabet og samarbejdet mellem Kommercekollegiet og erhvervslivet afspejlede sig også i bankledelsens sammensætning. Bankens ledelse bestod af fem direktører, fortrinsvis personer fra Kommercekollegiet, samt fem bankkommisærere, der alle var fremtrædende københavnske storkøbmænd. Det var bankkommisærerne, der varetog bankens daglige drift. De udgjorde den egentlige ledelse. Ved at rekruttere bankkommisærerne blandt storkøbmændene fik man en ledelse, der havde føling med det københavnske erhvervsliv. Bankkommisærerne var imidlertid ikke berettiget til at føre selektiv udlånspolitik. Iflg. oktroyen skulle erhvervene ikke særbehandles. Alle havde principielt ret til at optage banklån, hvis der blev stillet acceptabel sikkerhed.

Bankledelsen var eksponent for en erhvervsvenlig, inflatorisk udlånspolitik. Bankledelsen ønskede det størst mulige udlån. I 1740 og 1754 var det dog nødvendigt at skri-

de til kreditindskrænkninger for en kortere periode. Dette skyldtes likviditetsproblemer. Banken var nemlig forpligtet til at omveksle banco-sedler til mønt, såfremt det blev begæret. Banken kunne derfor ikke ustandselig øge udlånet ved hjælp af seddeltrykken. Det var nødvendigt, at der var et rimeligt forhold mellem på den ene side udlånet, som foregik i sedler, og på den anden side bankens beholdning af ædelmetal. Der er ikke i oktroyen nogen bestemmelse for, hvorledes dette forhold skulle være. Bankens likviditet var truet, hvis udlånet blev for stort i forhold til metalbeholdningen. Dette skete i 1745 og 1757, hvor det blev besluttet, i stedet for upopulære kreditindskrænkninger, at ophæve bankens pligt til at indløse sedler med mønt. I første tilfælde for en periode på to år. I det andet tilfælde permanent frem til bankens ophævelse i 1813.

Kurantbanken var den eneste bank i København frem til 1791, hvor den private "Danmarks og Norges Speciesbank" blev oprettet. Det var først i sidste halvdel af 1800-tallet, at det danske kapital- og kreditmarked for alvor blev insti-

tutionaliseret.

I forhold til det uorganiserede kapitalmarked var bankkreditte meget billig. Banken havde en fast udlånsrente på 4 % p.a. Renten udgjorde bankens væsentligste indtægtskilder. Banken førte ikke diskontopolitik.

Først i 1850'erne begyndte man herhjemme at lade bankrenten variere i forhold til udbud og efterspørgsel efter kapital. Kurantbankens lave udlånsrente har sandsynligvis også presset renteniveauet nedad på det uorganiserede kapitalmarked.

I det følgende vil det blive beskrevet, hvorledes storhandelen og industrien benyttede bankens tre hovedfunktioner. Desuden vil jeg søge at belyse den rolle, som banken spillede i disse erhvervs samlede finansieringsforhold. Det har af tidsmæssige årsager været nødvendigt at udvælge repræsentanter for storhandelen og industrien. Min undersøgelse omfatter 12 storkøbmænd, 20 fabrikker og industrivirksomheder samt periodens fire handelskompagnier (se anmærkingen bagest i artiklen).

III. Erhvervslivet og udlånsvirksomhed

Det er vanskeligt at give en social karakteristik af bankens lånere. Der er nemlig mange ukendte personer, som er umulige at klassificere efter erhverv og social status.

Mindst halvdelen af bankens udlån synes dog at være tilfaldet erhvervslivet (handelskompagnier, storkøbmænd, kræmmere, industridrivende og håndværkere). De udvalgte repræsentanter for storhandel og industri tegner sig for ca. 20 % af bankens udlån i perioden 1737-56.

Såvel storhandel som industri havde et væsentligt kapitalbehov. Det var meget kapitalkrævende at udruste et skib og sende det til Asien. Handelskompagnierne var ganske vist udformet som aktieselskaber, men aktiekapitalen var utilstrækkelig. Ligeledes var industrivirksomhed kapitalkrævende. Der kunne gå meget meget lang tid, inden den investerede kapital kunne frigøres ved salg af færdigvarer.

Storhandel og industri kunne dække en del af kapitalbehovet ved selvfinansiering. Ikke mindst handelsvirksomhed kunne i perioder være meget profitabel. Derved blev der mu-

lighed for at henlægge en del af overskuddet til en reservefond og således forøge egenkapitalen. Alligevel var der et væsentligt behov for fremmedkapital. Denne kapital kunne skaffes ad forskellige kanaler. For det første kunne der optages lån på et uorganiseret kapitalmarked bestående af private bankierer og vekselrere. Større virksomheder, som f.eks. handelskompagnierne, kunne endvidere optage lån hos private ved udstedelse af pantobligationer. Desuden var bog- og vekselkredit meget almindelig i erhvervslivet. Store handelshuse har formodentlig haft konto hos hinanden. Her ved kunne de yde hinanden bogkredit. Vekselkrediten var uundværlig for storhandelen. Vekselen var nemlig et yderst velegnet kreditinstrument i forbindelse med fjernhandel.

Ovenstående finansieringsformer blev især benyttet af storhandelen. Manglende kreditværdighed har derimod ofte gjort det vanskeligt for de industridrivende at opnå kredit ad disse kanaler. Derfor søgte staten at støtte industrien økonomisk. Kommercekollegiet ydede industrien finansiel støtte, og gennem Generalmaga-

sinet kunne fabrikanterne opnå råvarekreditter.

Efter 1737 fik erhvervslivet også mulighed for at låne i Kurantbanken. Handelskompagnierne benyttede sig i høj grad af denne mulighed. Deres andel af bankens samlede udlån udgjorde i perioden 1737-56 ca. 10-15 %. Det var Asiatisk Kompagni og Vestindisk-Guineisk Kompagni, der tegnede sig for størstedelen af denne andel. Asiatisk Kompagnis bankgæld svingede normalt mellem 50-200.000 rdl. Vestindisk-Guineisk Kompagnis bankgæld lå som regel under 100.000 rdl. Islandske Kompagni skyldte sjældent banken mere end 50.000 rdl., og det Almindelige Handelskompagni holdt sin bankgæld på mellem 50-100.000 rdl.

Både storkøbmandene og fabrikanterne karakteriseres ved meget væsentlige forskelle mht. omfanget af de enkelte persons låntagning. Storkøbmandene Blach, Hurck og Klauman optog meget store pantelån. Ofte havde de hver især en bankgæld på ca. 20.000 rdl. Såvel Bjørn som Falck havde i visse perioder en samlet gæld til banken på 10.000 rdl. Også blandt de industridrivende var der store låntagere. Det drejer sig om

Saltværket og Badstuber (til tider omkring 50.000 rdl. i bankgæld) samt Courtonne, Gandil og den kgl. Silkefabrik (ofte en bankgæld på ca. 10.000 rdl.). Det skal understreges, at de udvalgte storkøbmænd og fabrikanter almindeligvis havde en bankgæld af et mere beskedent omfang.

Storkøbmændenes låntagning i banken er præget af mange udsving og "pauser". Det er vanskeligt at forklare disse udsving. Det fremgår nemlig ikke af bankens materiale, hvad de bevilgede lån skulle bruges til.

Generelt synes storhandlens benyttelse af banken ikke at være konjunkturbestemt. Kun Asiatisk Kompagnis låntagning var muligvis påvirket af konjunkturer. Det er meget iøjnefaldende, at kompagniet først for alvor optog lån i banken fra 1744, hvor det begyndte at drage fordel af dansk neutralitet i forbindelse med de europæiske søfartsnationers krigsførelse. I Kommercekollegiets betænkning angående bankvæsen fra 10/12-1745 påpeges det også, at handelskompagniernes omfattende låntagning i ban-

ken havde sin baggrund i krigskonjunkturerne. Dette synes dog ikke at være tilfældet for de øvrige tre kompagniers vedkommende. Der forekommer ikke de markante udsving, som må forventes, såfremt der er tale om konjunkturbestemt låntagning.

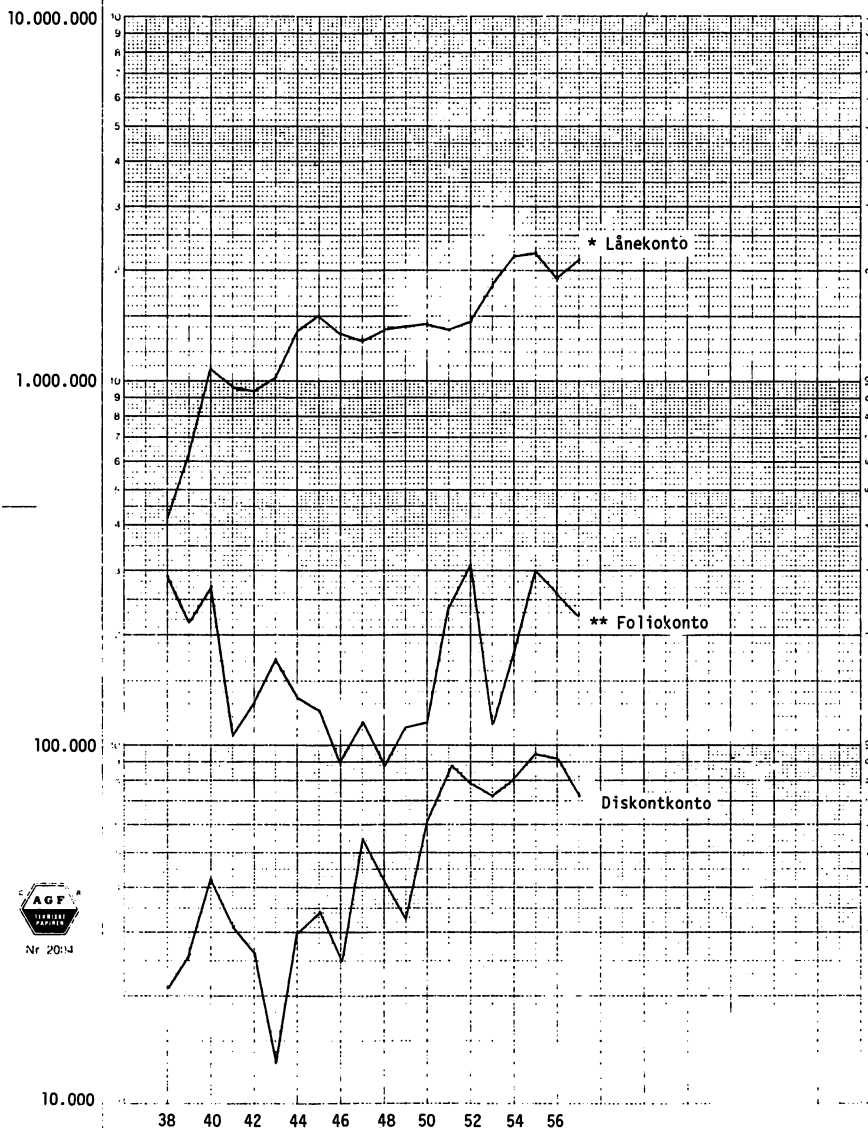
Heller ikke industriens låntagning kan siges at være påvirket af konjunkturer. Derimod synes de ændringer, der skete i den statslige støttepolitik over for industrien at have sat sig visse spor i låntagningen. Der skete en moderering af industripolitikken omkring 1740. Dette synes at have ført til et øget pres på banken fra fabrikanternes side. Det er påfaldende, dels at en lang række fabrikanter først begynder at optage banklån fra 1741, dels at mange af fabrikanterne intensiverer deres låntagning i banken fra dette tidspunkt. Den moderering af industripolitikken, som fandt sted omkring 1740, synes mao. at have øget industriens behov for banklån. På den anden side synes Bernstorffs intensive ring af industristøtten fra 1735 ikke at have mindsket dette behov.

Omfanget af handelskompagniernes låntagning indicerer,

UDVIKLINGEN I KURANTBANKENS
LÅNEKONTO, DISKONTKONTO OG
FOLIOKONTO 1737-56.
(status-balancer/ultiomo december).

Kildegrundlag :
Kurantbankens Hovedbøger og
Balancebøger 1737-56.

Rigsdaler.

Nr 2014

Anmærkninger :

* Lånekontoen berører ikke bankens udlån til staten.
Dette udlån blev ført over en særlig konto.

** Kongens konto tegner sig for en meget væsentlig del af bankens indeståender på folio.

at banklånene spillede en central rolle for kompagnihandelen. Dette gælder ikke mindst Asiatisk Kompagni og Vestindisk-Guineisk Kompagni. Almindelige Handelskompagni havde i 1757 en samlet gæld på 245.900 rdl. Heraf udgjorde bankgælden de 100.000 rdl. Banken behøver ikke nødvendigvis at have haft samme betydning for kompagniet i årene forud for 1757. Det var også samtidens opfattelse, at banken havde væsentlig betydning for de store handelskompagnier. I den førømtalte betænkning angående bankvæsenet omtales banken som uundværlig for kompagnihandelen.

Storkøbmændenes bankgæld var generelt set beskeden. Banklån har næppe haft den store betydning for storkøbmændene. Mangelen på danske købmandsarkiver fra 1700-tallet gør det imidlertid vanskeligt at sige noget sikkert herom.

For industrien synes banklånene at have haft noget større betydning. Dette indtryk får man i hvert fald ved at sammenstille banklånene med de beløb, som fabrikanterne fik stillet til rådighed af Kommercekollegiet. Der findes en omfattende

tabel over de støttebeløb, som blev ydet industrien i perioden 1736-74. Ti af de udvalgte fabrikanter optræder i denne tabel. Det er vanskeligt at sammenligne banklån og statslig støtte. Først og fremmest fordi den statslige støtte fortrinsvis bestod af gaver og rentefri forskud. Dette har været af større værdi for fabrikanterne end banklånene. En sammenstilling af beløbene giver dog et indtryk af bankens betydning for industrien. Bankgælden havde for de fleste af de ti fabrikanter vedkommende et omfang, der svarede til eller overgik den statslige støtte. Dette må have øget banklånenes betydning for disse personer.

I et enkelt tilfælde er det muligt at give et ret præcist billede af bankens betydning for industriens finansiering. Da Badstuber gik fallit i 1746, udgjorde hans samlede gæld ca. 60.000 rdl. Heraf tegnede bankgælden sig for de ca. 36.000 rdl. Badstuber behøver dog ikke at være repræsentativ for industrien generelt.

Kommercekollegiet og Generalmagasinet var meget betydelige låntagere i banken. En stor del af den kredit, som disse to institutioner ydede industrien,

byggede formodentligt på denne låntagning. Banken har ma. haft endnu større betydning for industrien end den direkte långivning giver indtryk af.

Pant

Ved optagelse af pantelån skulle låneren stille sikkerhed for det lånte beløb. I Kurantbanken blev der skelnet mellem to former for sikkerhed (obligation). Der kunne lånes på panteobligation: låneren overdrog banken varer, værdipapirer eller ædelmetal som håndfået pant. Pantelån kunne også optages på vekselobligation: låneren udstedte en vekselobligation på det ønskede beløb og overdrog den til banken. Det var et krav, at vekselobligationen var endosseret af mindst én person, som således kom til at fungere som kautionist.

Den sikkerhed, som blev krævet i form af pante- eller vekselobligation, var et centralt element i bankens udlånsvirksomhed. Dette betød nemlig, at de udlånte beløb blev modsvaret af værdier, som banken havde rådighed over. Værdier som ved manglende indfrielse kunne realiseres; enten ved at holde auktion over de pantsatte værdier eller ved at henven-

de sig til endossenten om betaling. I de meget få tilfælde, hvor låneren ikke indfrie sit pantelån, synes banken også at have holdt sig skadesløs.

Handelskompagniernes pantelån blev i næsten samtlige tilfælde optaget på vekselobligation. Kompagniets direktion endosserede vekselobligationen. De lån, der blev optaget af storkøbmænd og fabrikanter, fordelte sig derimod nogenlunde ligeligt mellem veksel og panteobligation.

Når storkøbmændene optog lån på panteobligation, var det som regel værdipapirer, der tjente som pant. Det drejer sig f.eks. om tinglyste obligationer med pant i fast ejendom samt konnossementer. En væsentlig del af de pantsatte værdipapirer var aktier i handelskompagnierne. Også de panteobligationer, som kompagnierne udstedte, blev belånt i banken af storkøbmændene. Det har sandsynligvis gjort det lettere for kompagnierne at skaffe kapital ved salg af aktier og obligationer, når køberen vidste, at disse værdipapirer var belånelige i banken. Ved at belåne disse værdipapirer kan banken siges at yde kompagnierne "indirekte kredit".

Varepant var den almindeligste form for panteobligation blandt de industridrivende.

Pantsættelse af råmaterialer og færdigvarer var ofte deres eneste mulighed for at låne i banken. Ofte måtte fabrikanterne henvende sig til banken for at få pantet udleveret, fordi de skulle bruge det i produktionen og derfor ønskede at stille andet pant i stedet. Varepant har været den mest besværlige form for pantsættelse set fra lånerens synspunkt. I 1750'erne blev der kun stillet varepant i yderst få tilfælde. Fabrikanterne optog i stedet pantelån på vekselobligation.

Når storkøbmænd lånte på vekselobligation, var det som regel andre storkøbmænd, der endosserede. Fabrikanternes endossement var derimod sjældent tilstrækkelig sikkerhed for banken. De kunne derfor ikke endossere for hinanden. De måtte søge kautionister andre steder. Såvel Kommercekollegiet som Generalmagasinet optrådte ofte som endossementer på de vekselobligationslån, som fabrikanterne optog i banken. Herved fik fabrikanterne adgang til banklån, som de ellers pga. manglende kreditvær-

dighed ikke ville have fået.

Lånefrister

Iflg. bankens vedtægter kunne pantelån ydes med en lånefrist på mindst én og højst seks måneder. Det var muligt at få disse pantelån fornyet ligeledes for én til seks måneder ad gangen. Vekselobligationslånene kunne dog højst bevilges og fornys for tre måneder ad gangen.

Storhandelen og industrien opnåede en meget langfristet kredit i banken, ikke mindst i kraft af gentagne fornyelser. Det var ikke ualmindeligt, at lånene ved stadig fornyelse kom til at løbe over et par år. De mange fornyelser er et generelt fænomen i bankens udlånsvirksomhed. Til tider blev der i løbet af en måned fornyet pantelån for større beløb, end der blev bevilget nye lån.

Overskridelse af forfaldsdato var også meget udbredt. Herved kunne lånefristen forlænges. Vekselobligationer måtte iflg. vekselovgivningen højst overskrides med én måned. Derfor må overskridelser ud over én måned især tilskrives de lån, som blev optaget på panteobligation. For disse låns vedkommende kunne overskridel-

serne til gengæld blive meget lange. En overskridelse af forfaldsdatoen med 10 til 20 måneder var ikke ualmindelig blandt fabrikanterne. Årsagen har sandsynligvis været manglende betalingsevne. Også storkøbmændene overskred forfaldsdatoen betydeligt. I visse ekstreme tilfælde op til flere år. Årsagen har næppe været manglende betalingsevne. Når storkøbmændene optog lån på panteobligation, var det næsten altid værdipapirer, der tjente som pant. Værdipapirer som i modsætning til varepant ikke kunne gå i fordærv men som til enhver tid kunne realiseres, hvis det skulle blive nødvendigt. Derfor affandt banken sig tilsyneladende med disse betydelige overskridelser.

Der er en tredje faktor, der bør tages hensyn til, når den faktiske lånefrist skal klarlægges, nemlig de "reelle fornyelser". En låner kunne indfri sit pantelån mod til gengæld at få bevilget et nyt på et mindre beløb. Disse "reelle fornyelser" blev ofte anvendt, når låneren ønskede, eller banken krævede, at lånets beløb skulle nedbringes. Denne afdragsform var meget udbredt i

bankens udlånsvirksomhed generelt.

Erhvervslivet opnåede en meget langfristet kredit i banken. Erhvervene har næppe andetsteds på kapitalmarkedet kunnet opnå en tilsvarende langfristet kredit; i hvert fald ikke på samme pant, som banken accepterede.

IV. Erhvervslivet og diskonteringens virksomheden

En veksler er et dokument, i hvilket udstederen forpligter sig til enten selv eller ved en anden person at udbetale en pengesum. I 1700-tallet havde dette kreditinstrument vundet stor udbredelse såvel i Danmark som i udlandet. Endvidere var det blevet almindeligt, at sådanne vekslere kunne diskonteres. Ved diskontering forstås salg af vekselen, hvis pålydende køberen (diskontøren) betaler kontant, med fradrag af forskudsrente (diskonto) for det tidsrum vekselen endnu har at løbe. Kurantbanken fungerede som diskontør, idet den overtog vekslere for en diskonto på 4 % p.a.

Bankens materiale giver kun begrænsede oplysninger om de diskonterede vekslere. Det oplyses, hvem den diskonterende

part er. Hvorledes denne person har fået vekselen i hænde, f. eks. hvor mange endossementer vekselen er påført, oplyses derimod ikke. Udover den diskonterende part anføres kun acceptanten, som er den egentlige skyldner, der ved forfaldsdato skal indfri vekselen i banken. Acceptanten opnår derved et diskontlån i banken, uden dog selv at have opsøgt banken for at få denne kredit, men ved at vekselen blev diskonteret dér.

Acceptanten kan enten være udsteder af vekselen eller trassat. Dette afhænger af, hvilken type væksel, der er tale om: egenvekselen eller den trukne væksel (tratten). Egenvekselen er den mest simple form. A udsteder en væksel til B, f.eks. som betaling for en vareleverance. A er altså skyldner og dermed også at betragte som acceptant. En tratte (vekseltrekant) kan f.eks. bestå i, at A i Aalborg har modtaget varer fra B i København. Som betaling herfor udsteder han en væksel til B, hvori han "trækker" på sin forretningsforbindelse C i København, hos hvem han har et tilgodehavende. C skal, såfremt han accepterer vekselen, indfri denne inden for en vis tids-

frist. Tratten byder på nogle store fordele i forbindelse med fjernhandel. Det fremgår ikke af bankmaterialet, om der er tale om egenveksler eller tratter.

Vekslernes løbetid oplyses ikke i bankmaterialet. Kun perioden fra diskonteringstidspunktet til forfaldsdato angives. Iflg. den samtidige væksellovgivning var den lovlige løbetid for en væksel 2-3 måneder. Rentefoden for den legitime væksel var $\frac{1}{2}$ % pr. måned.

Industrien benyttede bankens diskonteringsvirksomhed i begrænset omfang. Kun få industridrivende lod diskontere væksler for mere end 10.000 rdl. i løbet af perioden 1737-56. Det drejer sig om Badstuber (11.999 rdl.), Engelbrecht (20.517 rdl.), Italiender Benjamin (16.579 rdl.) samt Wittrog (14.717 rdl.). Industrifolkenes diskontlån var også beskedne, dog med enkelte væsentlige undtagelser. I løbet af de tyve år måtte Daemen og Italiender Benjamin indfri væksler i banken for henholdsvis 23.051 og 98.658 rdl. Wittrog opnåede diskontlån for ialt 203.728 rdl.

Bortset fra Vestindisk-Guineisk Kompagni, som i 1753 fik diskonteret syv væksler på

ialt 6.938 rdl., brugte handelskompagnerne slet ikke bankens diskonteringsvirksomhed i perioden 1737-56. Til gengæld opnåede de diskontlån i sidste halvdel af perioden (Asiatisk Kompagni: 6.700 rdl., Vestindisk-Guineisk Kompagni: 13.332 rdl., Almindelige Handelskompagni: 33.229 rdl. samt Islandske Kompagni: 9.488 rdl.). Handelskompagnernes begrænsede diskonteringer og diskontlån er næppe udtryk for, at vekselkrediten ikke spillede nogen større rolle for dem. Tværtimod må vekselen have været uundværlig i forbindelse med deres vidtstrakte handelsvirksomhed. Det behøver langt fra at være alle erhvervslivets vekslere, der endte i banken; dels fandtes der alternative diskonteringsmuligheder, dels blev en veksler kun diskonteret, hvis ihændehaveren havde behov for at frigøre den kapital, der var bundet i vekselen. Desuden har en væsentlig del af storhandelens vekslere lydt på udenlandsk valuta. Ingen af disse vekslere blev solgt til banken. Storhandelen var mere interesseret i vekslerne som udenlandsk valuta end i at få dem vekslet til rigsdaler.

Storkøbmændene var den erhvervsgruppe, der flittigst benyttede sig af bankens diskonteringsvirksomhed. Blach, Klitgaard, Hurck og Bjørn lod i løbet af de tyve år diskontere vekslere i banken for henholdsvis 32.650, 38.088, 12.930 og 9.057 rdl. For storkøbmændene Jørgensen, Hofgaard og Falck var der tale om yderst omfattende diskonteringer. Jørgensen diskonterede for ialt 456.625 rdl., Hofgaard for 160.158 rdl. og Falck for 82.336 rdl. I årene 1755-56 lod Falck i kompagniskab med Soelberg diskontere vekslere for 239.245 rdl. Mht. diskontlån lå de tre storkøbmænd også i spidsen. Jørgensen måtte gennem de tyve år indfri vekslere i banken for ialt 728.980 rdl. For Falck og Hofgaard er de tilsvarende tal henholdsvis 91.837 og 312.617 rdl. Sammen med Soelberg skulle Falck endvidere indfri vekslere for 131.684 rdl. Også andre af storkøbmændene karakteriseres ved meget betydelige diskontlån. Det gælder Bjørn (92.872 rdl.), Blach (100.908 rdl.) og Klitgaard (96.062 rdl.).

Omfanget af de udvalgte storkøbmænds diskonteringer og diskontlån vidner om vekselsens store udbredelse i den køben-

havnske storhandel. Det var muligvis kun en begrænset del af storkøbmændenes veksler, der endte i banken. Vekselen har budt på store fordele i forbindelse med storkøbmændenes fjernhandel.

Selv om banken diskonterede veksler for sine kunder, må vekselkreditten betragtes som en alternativ finansieringsform i forhold til banklånene. Ikke således at den ene finansieringsform kunne erstatte den anden. Banklånene og vekselkreditten har suppleret hinanden. For en storkøbmand har et billigt lån i banken ikke kunnet erstatte en tratte !

Diskonteringsvirksomheden var i modsætning til den almindelige udlånsvirksomhed meget præget af sæsonudsving. Langt de fleste diskonteringer og diskontlån faldt i sommermånederne. Dette skyldes formodentlig, at handelsaktiviteten var størst om sommeren, hvor der var de bedste muligheder for sejlads på havene.

I flg. bankens vedtægter måtte veksler kun diskonteres, når bankkommisærerne "eragte samme af sikre folk at være udgivne". En del af de personer, som blev afvist i banken, fik sandsynligvis diskonteret deres

veksler hos jødiske vekselere. De jødiske vekselere var villige til at løbe en større risiko end banken mod til gengæld at kræve en højere diskonto. Denne mulighed havde banken ikke. En væsentlig del af de veksler, som lød på de udvalgte personer og virksomheder, blev diskonteret banken af jødiske vekselere. Der er sandsynligvis tale om re-diskontering.

Enkelte storkøbmænd synes i lighed med jøderne at have drevet vekselervirksomhed. Det gælder blandt andre Jørgensen, Hofgaard og Falck. Disse tre storkøbmænd fik diskonteret så mange veksler i banken, at der må ligge en form for vekselhandel bag. De karakteriseres i øvrigt alle tre ved at have forbindelse til Norge. De har muligvis udført vekselforretninger for deres norske handelsforbindelser.

Jøder og storkøbmænd stod for diskonteringen af ca. 3/4 af de veksler, som de udvalgte personer og virksomheder skulle indfri i banken. Disse to grupper var generelt meget dominerende i bankens diskonteringsvirksomhed.

Det var yderst sjældent, at vekslernes forfaldsdato blev overskredet med mere end de otte

dage, som vekselovgivningen tillod. Årsagen ligger formodentlig i to forhold. For det første har vekselkyldneren frygtet, at kreditværdigheden ville lide et knæk, hvis vekselen ikke blev indfriet rettidigt. For det andet fastsatte vekselovgivningen nogle skrappe sanktionsmidler over for skyldneren, hvis fristen blev overskredet; denne vekselsestrenged var en væsentlig forudsætning for, at man kunne have tillid til vekselen som kreditinstrument.

Muligheden for vekseldiskontering forelå allerede inden Kurantbankens oprettelse. Efter bankens oprettelse må det københavnske erhvervsliv imidlertid have fået lettere adgang til diskontering. Dette kan have øget vekselskreditens udbredelse og popularitet i København. Man blev mere villig til at modtage en væksel som betaling, når man vidste, at den hurtigt kunne omsættes til penge ved diskontering. Bankens diskontkonto steg kraftigt gennem størstedelen af de tyve år, som jeg har undersøgt. De udvalgte personer og virksomheders brug af diskonteringsvirksomheden intensiveredes også i løbet af perioden. Dette er mu-

ligvis udtryk for, at der kom flere vekslere i omløb; mao. at vekselskrediten vandt større udbredelse. På den anden side kan det også blot afspejle en større tendens til at lade sine vekslere diskontere i banken.

V. Erhvervslivet og assignationsvirksomheden

Kurantbanken drev også assignationsvirksomhed. Det var nemlig muligt at få oprettet folio-konto i banken. Indehaveren af en sådan konto kunne frit disponere over sit indestående.

Kontohaveren kunne udstede assignationer på sit indestående. En sådan assignation kan defineres som et dokument, hvori en person (assignanten) anmoder en anden person (assignaten) om for sin regning at udbetale et beløb til en tredjemand (assignataren), som får anvisningen overdraget. Banken fungerede altså som assignat. Såfremt både assignanten og assignataren havde folio-konto i banken, var der mulighed for at få overført beløb fra den ene konto til den anden, mao. girering.

Det var forbudt at "overtrække" sin folio-konto. I udenlandske banker blev "overtræk" ofte praktiseret trods forbud. En tilsvarende praksis kan ikke

konstateres for Kurantbankens vedkommende. Assignationsvirksomheden var en ren servicevirksomhed, som ikke indebar nogen form for kreditgivning. Det var først 1873, at danske banker begyndte at foretage udlån via kassekredit.

I perioden 1737-56 blev der oprettet ialt 127 folio-konti i banken. Heraf tegnede de københavnske storkøbmænd sig for de atten. På de konti, som indehavedes af storkøbmændene J. og M. Fabricius. J.v. Hemert, P.v. Hurck, G. Klauman, H.L. Kløcker og H.J. Soelberg, blev der ofte indbetalt mellem 50-100.000 rdl. i løbet af et år. Generelt benyttede storkøbmændene dog kun deres konti i begrænset omfang. Det var som oftest kun umiddelbart efter folio-oprettelsen, at de benyttede deres konti regelmæssigt.

De fire handelskompagnier var den del af det københavnske erhvervsliv, der benyttede bankens assignationsvirksomhed flittigst. Dette gælder ikke mindst Asiatisk Kompagnis folio-konto, hvorpå der i såvel 1749 som 1750 blev indbetalt over én million rdl. For de øvrige handelskompagni-

er når omfanget af de årlige indbetalinger som regel ikke 100.000 rdl.

Kun fire københavnske industrivirksomheder oprettede folio i banken, herunder det kgl. oktr. Saltværk. Generelt var industrivirksomhedernes brug af assignationsvirksomheden relativt begrænset og koncentreret om ret få år. På Saltværkets konto blev der derimod indsat betydelige beløb i perioden 1737-47 (i 1738 næsten 100.000 rdl.).

Det er karakteristisk for erhvervslivets brug af assignationsvirksomheden, at de indsatte beløb kun forblev på kontoen i kort tid, inden de blev trukket ud igen. Folio-kontoen blev altså ikke brugt til opsparing. Dette ville også være ulogisk, idet der ikke var tale om et rentegivende indskud; tværtimod skulle der betales 5 rdl. om året for at have folio i banken.

Der kunne være ret stor forskel på, hvorledes erhvervslivets konti blev anvendt. Disse forskelle vil jeg illustrere ved at sammenligne henholdsvis Asiatisk Kompagni og Islandske Kompagnis bankfolio.

For Asiatisk Kompagnis vedkommende blev der indbetalt beløb fra mange forskellige perso-

ner, dog især storkøbmænd. Der er muligvis tale om betaling for varer opkøbt på kompagniets auktioner. Herudover indbetalte kompagniets bogholder også betydelige beløb på folio-kontoen. En meget væsentlig del af udbetalingerne gik til jøder og storkøbmænd. Hvorfor der især blev udbetalt pengebeløb til disse to grupper er vanskeligt at vide. Materialet oplyser nemlig ikke, hvad der blev betalt for. Det er dog sandsynligt, at det drejer sig om betaling for sølvleverancer. De pågældende jøder og storkøbmænd var nemlig betydelige sølvleverandører til Asiatisk Kompagni.

Størstedelen af beløbene på Islandske Kompagnis folio-konto blev indsat af kompagniets bogholder. Næsten samtlige af disse beløb blev også udbetalt til denne. Folio-kontoen fungerede som et sted, hvor kassebeholdningen var sikkert opbevaret. Der blev ikke disponeret over det indestående beløb ved at udstede assignationer til andre. Folio-kontoen har haft karakter af en "bankbog på anfordringsvilkår".

En lang række af storkøbmændene indsatte i næsten samtlige tilfælde selv beløbene på

deres bankkonti. De disponerede imidlertid over de indsatte beløb ved at udstede assignationer til andre. Dette minder en hel del om vore dages "check-kontosystem". Assignationsformularerne har fungeret som en slags checks.

Overførsler mellem folio-kontoerne indbyrdes var ikke særlig udbredt for erhvervslivets vedkommende. En sådan giringsvirksomhed ville ellers have budt på store fordele. To kontohavere kunne udligne deres indbyrdes fordringer ved at overføre beløb fra den ene konto til den anden. Kontanter ville være overflødige i den sammenhæng. Giringsvirksomheden blev en fiasko i forhold til erhvervslivet. Der var alt for få folio-oprettelser. Forudsætningen for et velfungerende giringssystem er nemlig, at der er mange kontohavere. Erhvervene tegnede sig for ca. en femtedel af folio-oprettelserne. Erhvervsfolkene har mao. sjældent kunnet girere, når de skulle afregne med en handelsforbindelse. Kurantbanken ville sikkert have haft større succes som girobank, hvis den havde haft filialer i henholdsvis Norge og Jylland. Filialer gør girering mere fordelagtig og attraktiv for ban-

kens kunder.

Girering var kun en del af bankens assignationsvirksomhed. Direkte ind- og udbetalinger på folio var som før nævnt det almindeligste. Assignationsvirksomheden som helhed må dog også karakteriseres som en fiasko for erhvervslivets vedkommende. Kun handelskompagnerne og et par enkelte storkøbmænd benyttede deres folio-konti i større omfang over en længere periode. Som årsag til assignationsvirksomhedens fiasko kan der peges på en række forhold.

For det første var Kurantbanken både låne- og assignationsbank. Dette var uheldigt, idet tilliden til lånebanker i 1700-tallet var begrænset. Visse udenlandske kreditbanker var nemlig gået fallit. Dette kan have afholdt mange erhvervsfolk fra at indsatte deres kapital på bankfolio.

For det andet søgte Kurantbanken ikke at tvinge sine kunder til at oprette folio. Bank of England krævede af sine kunder, at de skulle have folio-konto i banken for at få diskonteret vekslers. Lignende tvangsforanstaltninger forekom ikke i Kurantbanken.

Sidst men ikke mindst har assignation muligvis ikke budt

på de store fordele for erhvervslivet, ligegyldigt om bankfolioen blev brugt som "bankbog på anfordring" eller som "check-konto". Det var formodentlig et landsdækkende gireringssystem, som erhvervslivet ville have haft størst fordel af. Et sådant system blev aldrig realiseret, idet banken ingen filialer havde.

VI. Sammenfatning

I perioden 1736-56 levede Kurantbanken op til sin rolle som erhvervsbank. Det københavnske erhvervsliv benyttede sig i vid udstrækning af bankens tre hovedfunktioner: udlåns- og diskonteringsvirksomheden samt, omend i mindre grad, assignationsvirksomheden.

Kurantbanken var imidlertid ikke kun en erhvervsbank. Store dele af det københavnske borger-skab var repræsenteret i kundekredsen. Kundekredsens "bredde" er et væsentligt karakteristikum.

Det er vanskeligt at afgøre Kurantbankens betydning for erhvervslivet alene på grundlag af omfanget af banklån og diskonteringer. Erhvervslivet benyttede sig nemlig også af det uorganiserede kapital- og kreditmarked. Kun i meget få til-

fælde foreligger der kildemateriale til belysning af disse alternative finansieringsmuligheder. Denne skævhed i materialsituationen kan let føre til en overvurdering af Kurantbankens betydning for erhvervslivet.

Kurantbanken har sandsynligvis været den institutionelle top på et langt mere omfattende privat kapitalmarked. Banken gav kun et beskedent bidrag til institutionaliseringen af det københavnske pengemarked. En del tyder på, at banken ikke i så høj grad var konkurrent til det uorganiserede kapital- og kreditmarked men snarere et supplement.

Sammenlignet med det uorganiserede kapital- og kreditmarked har omfanget af Kurantbankens kreditgivning til erhvervene muligvis været beskedent; men dette siger ikke nødvendigvis noget om bankens betydning. Banken var måske netop det supplement til de eksisterende finansieringsmuligheder, som erhvervslivet behøvede for at overleve og eventuelt ekspandere.

SØREN MEYER HANSEN

Handelskompagnier:

Asiatisk Kompagni, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Almindelige Handelskompagni og Islandske Kompagni.

Storkøbmænd:

Andreas Bjørn, Oluf Blach, Peter Bortman, Abraham Falck, (A. Falck & H.J. Soelberg), Gerhard Hofgaard, Pieter van Hurck, Søren Jørgensen, Gregorius Klauman, Jens Gregersen Klitgaard, Daniel Lindeman, Didrich Munch og Rasmus Sternberg.

Industrivirksomheder:

Saltværket, Ulden- og Lærredsfabrikken, Klædemanufaktur-et, Det kgl. privilegeret Sæbesyderi, Den kgl. Silkefabrik.

Fabrikanter:

Poul Badstuber, Johan Gottfried Bindeman, Elias Courtonne, Gilles Wilhelm Daemen, Johan Dannenberg, Martin van Dockum, Johan Wilhelm Engelbrecht, Jacob Fortling, Pierre Gandil, Brødrene Italiender Benjamin, Jean Simeon Juvalta, Brødrene Maillot, Thomas Outerloo, Johan Gottlieb Rabe, Ludwig Wittrog.

Ovenstående personer og virksomheder er alle velkendte fra den historiske faglitteratur. De karakteriseres desuden ved alle at have benyttet banken i perioden 1737-56.

Spionage mod Danmark

En anmeldelse af A.R. Jørgensen: "Spionage mod Danmark", Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1987, 151 s. Anmeldt af cand.mag. Steen M. Andersen

Tidspunkt: Marts 1940.

Scene: Restaurant i København.

Personer: Maude Varnæs, gift med bankdirektør Varnæs, som også er tilstede. De underholder sig med to tyske forretningsfolk, der iagttager alle høflighedsregler. Man drøfter kunst, kultur og deslige.

Næste scene: Tidspunktet nu april samme år. Ind ad døren hos familien Varnæs i Korsbæk træder en af de tyske forretningsmænd, nu i militæruniform. Choket hos Varnæs' er stort, da forretningsmandens sande identitet som medlem af de tyske besættelsesstyrker afsløres. "Og

han var endda så høflig og kultiveret", siger fru Varnæs.

Nogenlunde sådan skildres den tyske besættelse af Danmark i 1940 i TV-udsendelsen "Matador". Og det er bl.a. denne - efter forfatterens opfattelse - myte, A.R. Jørgensen i sin systematiske undersøgelse ønsker at gøre op med. De mange 5. kolonne folk i Danmark fandtes ikke. Det store net af spioner og meddelere eksisterede ikke. Og tyskernes spionage mod Danmark var generelt ikke så omfangsrig og effektiv, som det ofte hævdes. "Forretningsfolk" og turister var stort set betydningsløse.

A.R. Jørgensen er, som det turde fremgå af den måde, hvorpå hans navn konsekvent overalt i bogen er angivet, gammel militærmand. Pensioneret oberst, un-

der krigen premierløjtnant og ledende modstandsmand. Hans primære mål er at give et korrektiv til den almindelige opfattelse af forspillet til den 9. april. Men herudover vil han gerne mane til forsigtighed, hvad angår presseomtale, åbenmundethed m.m. For, som han skriver, "Historien gentager sig aldrig, men det er det eneste, vi har at lære af". Kan bogen derfor "tjene til at styrke fornemmelsen af nødvendig forsigtighed, har den nået endnu et mål". Kort sagt: Lad være med at være så åbenmunde om alting i dag - det tjener kun russerne ! (Dette sidste må stå for anmelderens regning).

Når forfatteren i det hele taget tænker i disse baner, skyldes det naturligvis bl.a. de erfaringer, som hans kildemateriale giver ham. Og man må indrømme, at der er flere eksempler, hvor dansk åbenmundethed har givet tyskerne endog meget præcise oplysninger om danske militær - mere præcise end de ad andre kanaler kunne få. Værst er nok eksemplet med en danske sergent på Kastellet, der i marts dels viste major Glein fra den tyske hær rundt (han var naturligvis i civil),

dels over et krus øl beredvilligt svarede på spørgsmål.

Der er tale om et ganske omfattende kildemateriale til grund for bogen. Da tyskerne i maj 1945 overgav sig, faldt et stort antal rapporter, dagbøger, indberetninger o.lign. i de allieredes - og senere danske hænder. Dette omfangsrige tyske materiale suppleres bl.a. af protokoller og afhøringer af danske spioner efter krigen i forbindelse med Den Parlamentariske Kommissions arbejde. Alt i alt giver materialet en ret enestående mulighed for at se nærmere på, hvordan en efterretningstjeneste arbejder.

En minutios gennemgang

A.R. Jørgensen gennemgår materialet minutios og efterlader læseren med et indtryk af stor grundighed - og desværre også nogen kedsomhed. Der er bestemt ikke tale om let læsning, men om en geografisk og tematisk gennemgang af den militære spionage, fra den for alvor indledtes så sent som i februar/marts 1940. Egn for egn afdækkes det, hvad tyskerne interesserede sig for og vidste - og hvordan dette forholdt sig til de faktiske kendsgerninger. Vi tages med på rekognoscering

af jernbaner, havne, broer, veje, forsvarsanlæg, byer, kaserne, militære øvelser etc. Vi får at vide, hvor der rent faktisk var danske kanonstillinger, og hvor man havde forberedt sprængninger af broer og jernbaneanlæg. Og vi er med i Sønderjylland, i Gedser, på Lillebæltsbroen, ved Storebælt, i Aalborg og mange andre steder. Vi får også lejlighed til at stifte bekendtskab med den tyske vurdering af danskernes manglende soldateregenskaber (s. 73 f, desværre uden præcis kildeangivelse): "Danskerne er trods deres nære racemæssige slægtsskab med de andre skandinaviske folk ikke meget afholdt af disse, fordi de har ry for en vis karaktermæssig upålidelighed. De er det folk i Norden, der er under stærkest indflydelse af civilisationen, som hos dem i vid udstrækning har ført til blødgørelse og passiv nydelsessyge. Den danske bonde er dog ikke så stærkt påvirket af civilisationens skadelige virkninger og præges endnu af et vist retsind og jævn levemåde. Han er langsom, godmodig og sejt udholdende. Et flertal af befolkningen ... er uforstående overfor en heroisk-militant stræben. Til

gængæld udmærker danskerne sig ved intelligens og udholdenhed, som især gør dem egnet til præstationer, der giver økonomisk udbytte. En stærk individualisme er karakteristisk for danskerne på det åndelige og politiske område. Disciplin og ubetinget lydighed fylder dem med rædsel".

Den tyske efterretningstjeneste upålidelig

Hvad er så konklusionen på undersøgelserne? Ja, ud over en række detailkonklusioner (som f.eks., at der ikke som ofte hævdedet, på forhånd var sikret kajplads til, at den tyske damper "Hansestadt Danzig" kunne lægge til ved Langelinie tidligt om morgenen den 9. april - og dermed sikre en hurtig landgang i hovedstaden), så mener A.R. Jørgensen overordnet, at den tyske efterretningstjeneste var upålidelig og præget af fejlinformationer. Man vurderede som oftest de danske styrker og den danske forsvarsevne for højt. Man koordinerede i ringe grad meldingerne til hæren, flåden og luftvåbnet - og der var alt for ofte selvmodsigelser i meldingerne.

A.R. Jørgensen ser flere grunde til dette. Tyskerne hav-

de meget dårlig tid. De kom sent i gang og havde ikke i nævneværdigt omfang på forhånd "plantet" meddelere i Danmark. Der var endvidere tale om rivalisering de tre værn imellem. Og endelig havde efterretnings-tjenesten ikke høj status i det tyske militære hieraki og i planlægningen. Forfatteren mener, at det er en væsentlig grund til Det Tredie Riges nederlag til de allierede, der efterretningmæssigt var langt bedre stillet.

Man kan så med forfatteren spørge, om en mere effektiv efterretningstjeneste havde ændret slagets gang? Nej, lyder svaret, for tyskerne var i et og alt så overlegne, og danskerne havde militært og politisk så umulige forsvarsvilkår, at udfaldet var blevet det samme. Så hvad Danmark angår,

spillede den tyske ineffektivitet ikke nogen afgørende rolle. At myten om det grundige forarbejde, de snu tyskere og de godtroende danskere så heller ikke har meget på sig, skulle samtidig stå klart efter denne bog. Men derfor er myten jo stadig mere spændende for os alle, når der skal laves TV-dramatik som "Matador".

STEEN M. ANDERSEN

Saxodisputatser

I foråret 1987 forsvares to disputatser om Saxo for den filosofiske doktorgrad ved Københavns Universitet.

30/4: Karsten Friis-Jensen: "Saxo as a Poet."

20/5: Inge Skovgaard-Petersen: "Da Tidernes Herre var nær. Studier i Saxos historiesyn."

Inge Skovgaard-Petersen har skrevet en foretale af sin disputats til 1066, som vi bringer i 17. årg. nr. 3.

L&P TEKSTBEHANDLING

Manuskripter og specialer renskrives, hurtigt og korrekt.

Indhent tilbud på telefon 02645216

Lisa Wiese

bedst mellem 18-19⁰⁰

Specialeliste Aalborg

Som et led i 1066's bestræbelser på at gøre den historiske forskning, der er nedlagt i universitetsspecialer, kendt og tilgængelig, bringer redaktionen her en komplet liste over historiske specialer, registreret ved Aalborg Universitetscenter fra starten og indtil udgangen af 1986. Listen er udarbejdet ved AUC's studiekontor. Udlån sker enten fra Studiekontoret, Langagervej 2, 9220 Aalborg Øst, fra Aalborg Universitetsbibliotek, Langagervej 4, 9220 Aalborg Øst eller ved henvendelse til den decentrale studievejleder på historie (pt. Charlotte Egeblad, Kroghsstræde 5, 9000 Aalborg). AUC's telefon: 08 15 91 11.

Mht. udlånsbetingelserne er de enkelte specialer i li-

sten mærket således:

(+) = kan udlånes

xx) = kan udlånes efter aftale

*) = kan ikke udlånes

(+) Andersen, Lars Bank

Baisgaard, Erik

Life begins at the hop !

Dansk Arbejderungdomskultur

1956-1963 + integrationsprotest.

(1984)

(+) Breidahl, Gudrun Maria

Husmandskoners arbejde i perioden 1900-1920.

Normer og realiteter. (1984)

(+) Almegaard, Jens

Klintø, Jeff Roland Jensen

Det danske socialdemokrati og kommunesocialismen. (1984)

- *) Berg, Tine
Christensen, Per Bo
Tinghus, Lars Rye
 Samfundshjælpen 1919-1925.
 Arbejdsgiverforeningens organiserede skruebrækkerkorps.
 (1984)
- xx) Geisler, Birgitte
Larsen, Jane Helverskov
Nielsen, Knud Sehested
 Analyse af et forbunds varetagelse af kvinders interesser i produktion og reproduktion fra århundredskiftet til 30'ernes krise - belyst gennem Dansk Tekstilarbejderforbund. (1979)
- xx) Gai, Claus
Gjøl, Hanne
Hellum, Asbjørn
Søndergaard, Tom
 En analyse af fattigvæsenet i Vester Brønderslev Sogn 1860-1890 - med særlig henblik på belysning af fattigforsorgens samfundsmæssige betydning.
 (1979)
- *) Knudsen, Ole
Pedersen, Lars Henrik
 Dybdal Brugsforening 1899-1974.
 Brugsforeningsbevægelsens baggrund og en lokal brugsforenings skæbne. (1984)
- (+) Jensen, Lisbeth Henning
Krog, Johanne Marie Kirk
 Forandringer i fødselsteknologien i 1700-tallet - om fødslers biologi og historie (1984)
- *) Fjordside, Arne Dan
Styrishave, Hans Kristian
 Visionen om den fuldkomne harmoni. (1984)
- (+) Pedersen, Kaj Thyrrerstrup
Nielsen, Jens Erik
 Metalarbejderkartellet 1912.
 (1984)
- *) Steensen, Søren Sigvard
 Et studie i nederlag - En undersøgelse af forholdet mellem DKP og arbejderklassen specielt belyst gennem udvalgte faglige organisationer i perioden 1945-1953. (1982)
- (+) Bjørslev, Bo
Drastrup, Leif
 Kontinuitet og bondefangeri, bønderne i den fascistiske massebevægelse i Tyskland før 1933.
 (1981)
- xx) Hammershøj, Poul
 Socialdemokratiets militærpolitik i 30'erne. (1978)

(+) Madsen, Hans-Ole Møller
 Andelsmejerier 1882-1914. -
 Et studie i det kapitalisti-
 ske verdensmarkeds betydning
 for andelsmejeriernes udvik-
 ling i Danmark 1882-1914.
 (1983)

(+) Markmøller, Per
 Den unge arbejderklasse.
 (1983)

(+) Johansen, Michael Breinhild
Jensen, John Strøm
Gravesen, Kjeld Valdemar
 Fra Hørup til Utopia - En vur-
 dering af dansk sikkerhedspo-
 litik og dens fremtidige mu-
 ligheder. (1983)

(+) Philipsen, John Piilgaard
Nielsen, Kirsten Rønning
Houlberg, Kim Bødker
 Korporative tendenser i Dan-
 mark 1914-40. (1983)

xx) Andreasen, Jan
Damgaard, Peter
 Saltum Husmandsforening. En
 undersøgelse af bevæggrundene
 for husmandsforeningernes op-
 ståen. (1983)

(+) Gjedde, Flemming Sørensen
 Vilkårene for arbejderklassens
 konstituering i et landsogn -
 Rødning i Vestsalling. (1983)

xx) Birkbak, Bjarne
Primdal, Sven
 Jord, bonde og træ i vikinge-
 tidens Norge. (1979)

*) Svanholm, Aage
Hoffmann, Ole
Jensen, Kjeld Kærgaard
Christiansen, Esther
Andersen, Finn
 Kollaboration og modstand i den
 Aalborgensiske fagbevægelse
 1940-43. (1980)

(+) Jakobsen, Regnar
Nielsen, Henrik Guldsø
 Konflikter mellem ufaglærte og
 faglærte arbejdere. En undersø-
 gelse med særlig henblik på kon-
 flikterne mellem arbejdsmændenes
 og de ufaglærtes organisation i
 Aalborg i perioden ca. 1897-
 1925. (1978)

xx) Brandt, Poul
Mortensen, Ulla
Gregersen, Bent
Brader, Kjeld
Langkjær, Steen
 Landbrugernes Sammenslutning og
 krisen i 30'erne. (1980)

(+) Thomsen, Karl Georg
Olesen, Per Koldbro
Knudsen, Kim
 Børnearbejdslovgivning og børns
 arbejde i Danmark 1873-1913. (1982)

(+) Clemmensen, Else Marie

Ellermann, Jill

Kortsen, Annette

Pedersen, Jytte

Prostitution og prostitutionssdebater i Danmark 1873-1906. (1982)

(+) Arildsen, Kaj

Den politiske udvikling i den danske syndikalisme 1910-21 - set i internationalt perspektiv. (1981)

*) Jensen, Ole Steen

Ørvad, Per

Studier i aalborgsk industrihistorie 1800-1900: en lokal udvikling set i et større perspektiv. (1981)

(+) Christensen, Poul Erik

Skadhauge, Dorthe

Kvinder og hekseforfølgelser i det 16. og 17. århundrede. (1983)

(+) Andreasen, Tonny Munch

Højres kamp imod socialdemokratiet - et studie i borgerkabets strategi. (1983)

xx) Madsen, Jens Anton Schou

Trotskyismen i Danmark 1938-1947 - et bidrag. (1983)

(+) Jansson, Karen

Harsløf, Viggo

Den nordslesvigske arbejderbevægelses radikaliseringsfase i integrationsfasen 1918-1920. (1984)

(+) Christensen, Erik Sigmund

Larsen, Jan

Dannelsen af arbejderkvarterer under industrialiseringen af Frederikshavn i perioden 1870-1916. (1984)

(+) Tvede-Jensen, Lars

Clementsfejden - en undersøgelse af baggrunden for det nordjyske bondeoprør i 1534. (1984)

(+) Aagren, Frede

Husmandsbrug og konjunkturudvikling. en undersøgelse med husmandskolonien på St. Restrup som konkret analyseområde i perioden 1912-40. (1983)

(+) Mikkelsen, Charlotte

Udviklingstendenser og strategi i Nicaragua. Med særlig henblik på bøndernes deltagelse i skabelsen af et demokratisk-socialistisk samfund. (1984)

(+) Hadenfeldt, Tage

Forholdet mellem kongemagten og de danske byer i 12. og 13. århundrede. (1985)

(+) Justesen, John

Fra Himmerland til Amerika.
(1984)

(+) Jensen, Lars Raunholt
Sørensen, Arne Rahbek

Sportens etablering og gen-
nembrud i Aalborg i perio-
den 1870-1914. (1985)

(+) Christensen, Dorte
Jacobsen, Kirsten

Kvinder i et grundtvigiansk
miljø. (1985)

(+) Bertelsen, Jan
Sekkelund, Kaj

Fra kyst- til havfiskeri, Ska-
gen 1870-1910. (1985)

*) Andersen, Jørgen

Jetsmark Frimissionsmenighed
1880-1911. (1985)

(+) Jørgensen, Lene

Kønsarbejdsdeling og magtfor-
hold på Læsø i perioden
1750-1870. (1985)

(+) Laursen, Lars Blach
Pedersen, Torben

Det danske mejeribrugs reak-
tion på krisen 1930-1935.

(+) Poulsen, Pia

Det radikale venstre og valgne-
derlaget den 26. april 1920.
(1985)

(+) Poulsen, Gert Westphall

Mormonforfølgelserne i Danmark
i 1850-51. (1985)

(+) Wintoniask, Ole
Bloch, Lars

Hansen, Henrik Juul
Godsejerne i det danske samfund
o. 1870-1900.
Godsdriften - landarbejder-
spørgsmålet - socialisme. (1986)

(+) Christensen, Torben Foged-
gaard

Baptisterne i sydvestvendsys-
sel indtil 1865. (1986)

*) Kristiansen, Morten
Lysberg, Jan Peter

Arbejdsgivernes 11. time.
Dansk Arbejdsgiverforening og
den første socialdemokratiske
regering 1924-1926. (1986)

(+) Vejle, Jan

Kultursammenstød i Nordøstgrøn-
land. En historisk analyse af
Scoresbysund-området udvikling
fra koloni til nutidigt samfund.
(1986)

(+) Lystrøm, Anders

Clodius - en analyse af hans politiske rolle i det senrepublikanske Rom. (1986)

(+) Jensen, Erland Kent

Den danske husflidsbevægelses start 1873-ca. 1885 set på en samfundsmæssig baggrund. (1986)

xx) Jensen, Birgit Hyldahl

Hagelskjær, Elin

Kolding, Karin

Petersen, Grethe Carlslund

Forførelse eller oprør - kvinderne i den nazistiske massebevægelse. (1981)

xx) Hammershøj, Poul

Et forklaringsforsøg på det danske socialdemokratis militærpolitiske kursændring i mellemkrigstiden. (1980)

xx) Madsen, Henrik

Kristensen, Jan Lundegaard

Middelstand og folkefællesskab. Fasciseringen af funktionærerne i Tyskland i perioden 1928-1933 samt den socialhistoriske og politiske baggrund herfor.

xx) Nielsen, Inge

Muchitsch, Hanne

Mor-barn forholdet, biologi el-

ler historie ? Kvinder og børn i 15-1700-tallets Danmark. (1981)

xx) Holm, Poul

Vikingerne i Irland. (1979)

xx) Rantzau-Meyer, Michael

Petersen, Lars Krogh

Vikingerne i England, (1979)

xx) Johansson, Ketty

Thomasen, Ulla

Udviklingen i lejehusmandsfamiliens kontrakt- og reproduktionsforhold i perioden 1800-1850 - en komparativ undersøgelse af 3 lokalområder i Danmark. (1980)

xx) Clausen, Allan

Andersen, Palle

Baltzersen, Preben

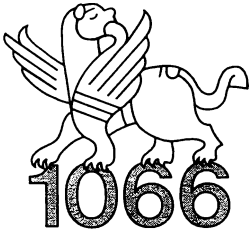
Efterkrigsopgøret 1945-46, med særlig henblik på arbejderpartiernes strategi og praksis. (1980)

xx) Miller, Majken

Miller, Tanja

Bak, Ingolf (samfundsfag)

Den politiske udvikling i den danske syndikalisme 1910-1921 set i internationalt perspektiv. (1981).

Tidsskrift for Historisk Forskning

Historisk Institut Njalsgade 102 2300 Kbh S Giro 4 18 85 51

ANSVARSHAVENDE:

Svend Honoré
Lundebjerggårdsvej 194, 2.tv.
2740 Skovlunde
Tlf: 02 84 64 14

ABONNEMENT:

Bjørn Wied
Parkvej 17
3450 Allerød
Tlf: 02 27 55 85

REDAKTION:

Steen M. Andersen
N. H. Frandsen
Frank Müntzberg
Bjørn Wied
Steen Østergaard

PRISER:

17. årgang: Abonnement	kr.	95.00
Løssalg pr. nr.	kr.	20.00
Klassesæt (min. 10 stk) pr. stk.	kr.	10.00
Ældre årgange: Pr. årgang	kr.	50.00
Pr. nr.	kr.	10.00
Årgang 2-16 samlet	kr.	525.00

Alle henvendelser vedr. adresseændring o.l. bedes rettet direkte til postvæsenet.

Eftertryk tilladt i uddrag, forudsat tydelig kildeangivelse.

Tryk: Dansk Tidsskrifts Tryk

ISSN 0106 - 0627